

הרעיון המרכזי

"דומה כי לבד מהקיבוץ, שהוא היצירה המקורית ביותר של התנועה הציונית, הרי הכוח הצבאי אשר צמח והתפתח בתוככי הישוב העברי בארץ-ישראל הוא עדיין בבחינת פלא היסטורי. ההישגים הצבאיים המרשימים של הישוב היהודי במלחמת העצמאות, לפני הכרזת המדינה ולאחר כינון מדינת ישראל, וביצועיו המבריקים של צה"ל בתקופת שנות דור לאחר מלחמת העצמאות, העלו, לא אחת, את השאלה המסקרנת: מהם השורשים ההיסטוריים לתופעה צבאית ייחודית זו שצמחה בקרב האומה המתחדשת בציון, תופעה הנוגדת, לכאורה, את המסורת הגלותית הממושכת של העם היהודי?" (מאיר פעיל, פתח דבר, התפתחות כוח המגן העברי, 1907-1948, תל-אביב 1992).

בפעילות המוצעת אנו מבקשים לדון בשאלה תוך הדגשת שלושה היבטים אקטואליים: סביר להניח כי רוב התלמידים מקבלים את קיומו של צה"ל, ככוח צבאי עצמאי, כעובדה מוגמרת ומובנת מאליה. ולא היא. הצבא, היה ועודנו, מוסד מתפתח המתאים עצמו לצורכי השעה, ומבחינה זו עתידיים תלמידינו להיות עוד חוליה בשרשרת. הכוח הצבאי ילבש בעתיד את דמותם של התלמידים, כשם שלבש בעבר את דמות הוריהם וסביהם.

העוצמה של תופעת ההתפתחות באה לביטוי בעובדה, שבמועד הגורלי עמד לרשות הישוב היהודי כוח צבאי שאיפשר לממש את עצמאות ישראל. כוח כזה לא עמד למשל לרשות היישוב הערבי בארץ-ישראל. אין זו (רק) יד הגורל. היכולת האירגונית (אם לא לאמר הבירוקרטית), שכה נהוג לזלול בה, היתה אחד הגורמים העקריים לתיזמון המוצלח.

כוח המגן של היישוב היהודי בארץ-ישראל לא התפתח במסלול אחד ואחיד. קבוצות ובודדים, בעלי גישות שונות, מימשו רעיונותיהם באמצעות גופים ומוסדות שונים. המחלוקות העקרוניות בין הגישות השונות אקטואליות היום כפי שהיו בעבר, למשל כפיפות הכח הצבאי למרות המוסדות האזרחיים של היישוב. גם כיום, כאשר צה"ל הוא צבאה האחד של מדינת ישראל, יש הרוצים לממש את רעיונותיהם על ידי הקמת גופים צבאיים בדלניים.

הדיון ההיסטורי בהתפתחות הכוח הצבאי מ"השומר" ועד צה"ל ובהתפתחות תפיסת הביטחון מתפיסת "שומר" לתפיסת "צבא", מזמן אפשרות לדון עם תלמידינו בנושאים הערכיים שהוזכרו.

קהל יעד

הפעילות מיועדת לתלמידי חטיבות הביניים ותיכון בניגאי 14-18. הפעילות תועבר על ידי מורי שלי"ח, מדריכים בחינוך החברתי ומחנכים במסגרת עבודתם במערכת החינוך בבתי הספר ומחוץ להם.

המסגרת המתודולוגית

הערכה מיועדת לכיתה, 30-40 תלמידים, הפועלים בצוותים בשיטה של עבודה עצמית. הערכה כוללת את כל הומרי העזר הנחוצים כגון דפי הנחיה ודפי מקורות. הפעלת הפתיחה וההפעלה הראשונה ("הגנת היישובים מהשומר עד צה"ל") תערכנה בחדר כיתה, כשלכל צוות שולחן עבודה נפרד. ההפעלה השנייה ("כוח צבאי ליישוב היהודי - גישות שונות") תערך בחלקה הראשון בכתה או בספרייה ובחלקה השני בכתה, המותאמת להשתתפות צוותים בדיון במליאה. פעולת הסיום (סיור וטקס) תערך באתר קרוב לבית הספר, שיש לו זיקה לנושא הנדון. הכוונה לאתר קרבות, אתר הנצחה, אתר ששימש את צורכי אחד הכוחות הצבאיים וכדומה.

← שלבי הפעילות

פעילות התלמידים מונחית על פי רצף תוכני המוביל מן התחום העיוני לתחום הרגשי:

← הפעלת פתיחה: איך להגן על היישובים?

התלמידים ינסו לפצח בעיה של סידור כוחות צבאיים לצורך הגנה על יישובים במפה נתונה. החיפוש אחר פיתרון לבעיה מעורר את השאלה המרכזית: כיצד להגן על היישובים?

← הפעלה ראשונה: הגנת היישובים מ"השומר" עד צה"ל

בעזרת ניתוח מקורות היסטוריים יכירו התלמידים ארבעה שלבים בהתפתחות התפיסה הצבאית: הגנה נייחת בתוך גדר היישוב; הגנה ניידת תוך יציאה אל מחוץ לגדר; הגנה מרחבית המשלבת כוחות נייחים וניידים; הגנה ארצית באמצעות צבא הנלחם באמצעים מגוונים להגנת הגבולות המדיניים. התלמידים פועלים בשיטת הצוותים המתחלפים (גייקסו) כאשר כל תלמיד משתתף לחילופין בצוות מחקר של אחד השלבים, ובצוות סיכום שבו נציגים מכל צוותי המחקר.

← הפעלה שנייה: כוח צבאי ליישוב היהודי - גישות שונות

צוותי התלמידים מייצגים התארגנויות וארגונים שונים של כוח צבאי יהודי בארץ ישראל. בין הצוותים נערך דיון במליאה בשתי סוגיות: התפיסה של כל אחד מהם את מהות הכוח הצבאי (מהיבטים של מרות, חשאיות, בדלנות, חוקיות והיקף פעילות) והתרומה הייחודית של כל אחד מהם לצה"ל.

← הפעלת סיכום: סיור וטקס

הנושאים הערכיים שנדונו במליאה ישמשו בסיס לעריכת טקס תחת הכותרת מ"השומר לצה"ל". את הטקס ראוי לערוך במקום קרוב לבית הספר, שיש לו זיקה לנושא הנדון בהתאם למצאי באיזור המגורים. הטקס ישולב בתוך יום סיור.

← לוח ריכוז פעילות

שם היישוב	המליצה יום	התוכנית ליישובים	שעות
הפעלת פתיחה	30 דקות	שיעור ראשון	- דף עבודה
הפעלה ראשונה	80 דקות	שיעורים שני ושלישי	- דפי מקורות לכל צוות - לוח סיכום
הפעלה שנייה: עבודת צוותים עצמאית - דיון במליאה -	45 ד' 45 ד'	שיעורים רביעי וחמישי	- דף עבודה אחיד לכל הצוותים - דף זהות מיוחד לכל צוות - גליונות נייר וטושים
הכנת הטקס		שיעור ששי ועבודת בית	- עזרים שהצוותים הכינו
ביצוע סיור וטקס	4 שעות	יום סיור	- עזרים שהצוותים הכינו